

fordítva: a kultúra fejlődéséhez és terjedéséhez hosszabb távon csak a gazdasági növekedés teremti meg a fő eszközöket. S jóllehet a gazdasági-társadalmi fejlődést tárgyaló könyvek polckilométereket foglalnak el, az összefüggés lényegét igen kis mértékben tudják megragadni. Márpedig enélkül ezt sem lehet megmagyarázni, hogy minden segítségnyújtás ellenére a szakadék a fejlett és a fejlődő országok között nem csökken, hanem a legtöbb esetben nő. Ennek egyik oka – s ezt Rózsa György néhány tanulságos példával szemlélteti –, hogy a kultúra és gazdaság összefüggéseit nagyon leegyszerűsítve, csupán néhány összetevőre vonatkoztatva értelmezték (alfabetizálás, alapfokú oktatás stb.). Márpedig ahhoz, hogy a segítségnyújtás valóban hatékony legyen, figyelembe kell venni az emberi környezetet. Előbb ezt kell felderíteni, s csak azután kerülhet sor a technikai feltételek kialakítására. Azaz, előbb antropológusra, néprajzkutatóra, pszichológusra lenne szükség, s csak ezután mérnökre.

A szerző egy „kényes” kérdést is felvet: milyen összefüggés van az IQ és a kultúra, az IQ és a gazdasági növekedés között. (Tudjuk, hányszor használták fel az IQ-t rasszista nézetek igazolására.) Az vitathatatlan, hogy az alacsony IQ együtt jár a szegénységgel, de a körülmények megváltoztatásával megváltoztatható az emberek magatartása, viszonya a munkához, tanuláshoz, higiéniához, s ez közvetve hatással lehet az IQ-ra.

A tanulmány mindegyre visszatérő vezérmotívuma természetesen a modernizáció és a kulturális örökség szoros összefüggése. A modernizációs felzárkózás kínjai azonban nemcsak a fejlődő országokat gyötrik meg. Mi, kelet-közép-európaiak is érezzük, milyen keserves dolog a gyorsított ütemű modernizáció. Sőt, az elektronizációs forradalom – ahogy Rózsa György nevezi – a fejlett országokban is strukturális válságot idézhet elő. Ahhoz, hogy a modernizáció ne legyen romboló hatással a társadalom egy részére, a kulturális színvonalat kell emelni.

Felmerül azonban egy nehéz kérdés: érdeke-e a centrumnak, hogy a perifériát felemelje és saját versenytársává tegye. Ezzel kapcsolatban Rózsa György bevezeti a kulturális és gazdasági minimum fogalmát. Arról a minimális kulturális-gazdasági szintről van szó, amelyre szükség van ahhoz, hogy a centrum érvényesíteni tudja érdekeit (piacteremtés, nyersanyagbázis, olcsó munkaerő

Kulturális örökség és információs társadalom

„A század végén, az ezred végén – ... – rengeteg problémát hagyunk megoldásra a jövő nemzedékének” – állapítja meg *Fejtő Ferenc* a *Rózsa György* könyvéhez írott előszavában. (Szídhathat majd érte az utánunk jövők!) A rengeteg közül *Rózsa György* kettőt tesz vizsgálat tárgyává: a kulturális örökség – vagy egyszerűbben a kultúra – és a gazdasági növekedés közti kapcsolatot, valamint az elmúlt évtized közép-európai változásainak hatását az „írásmesterségekre”. Mindkettőt belehelyezve természetesen – napjainkban ez másképp nem is lehet – az információs társadalom „kontextusába”. Mindkét téma „megérne egy misét”, terjedelmesebb tanulmányt, a szerző azonban azúttal beérte két rövid, esszészerű vázlattal.

A kultúra – amelyet *Rózsa György* úgy definiál mint az emberi tevékenység legáltalánosabb és legmagasabb szintű megnyilvánulását – termelőerő s egyben növekedési tényező, és

stb.). Általános érvényű minimumot nem, de bizonyos minimumindexeket meg lehetne határozni (egészségügyi helyzet, lakáshelyzet, közművesítés).

A kulturális minimumot illetően bármely korlátozott nivellálódásnak döntő tényezője az írásbeliség, amelynek most a negyedik szakaszába lépünk: az információs szuper-autósztráda korszakába. Ennek a szakasznak a társadalmi-lélektani, humán-kulturális összefüggései még nincsenek kellően kidolgozva. A legnagyobb veszély – mutat rá Rózsa György –, hogy az autósztráda vívmányai mellett és bővületében elfelejtkezünk eszközjellegéről. Rózsa természetesen nagyra értékeli az autósztráda pozitív hatásait a társadalmi-gazdasági fejlődésre, de számba veszi a negatív hatásokat is, és figyelmeztet a veszélyekre, amelyekkel szembe kell néznünk. Felhívja többek közt a figyelmet az „elektronikus könyvtár” abszolutizálásának káros következményeire. „Mindен olyan kísérlet, amely az emberiség több ezer éves kultúrájában felhalmozott értékek gyökeres technikai átváltozására, megjelenítésére irányul: tévút” – mondja a szerző.

A továbbiakban szó esik a nemzetközi segítségnyújtás „egy fedél alatti” stratégiájáról, a Máté-effektusos beavatkozási stratégiáról (halat adni a szegényeknek és megtanítani őket halat fogni). Végül a szerző felveti egy nemzetközi kutatási és/vagy tudományos fórum összehívásának lehetőségét. Ez a fórum olyan ajánlásokat dolgozna ki, amelyek alapul szolgálnának új stratégiák kimunkálásához.

A kötet második tanulmánya azt a válságot elemzi, amelybe az „írásmesterségek” a közép-európai változások nyomán jutottak. (Ez a magyar fülnek szokatlan összetett szó a könyvkiadást, könyvterjesztést és a könyvtárat „veszi egy kalap alá”.) Mindhárom „mesterség” válsággal küzd, de a könyvtárak helyzete különösen aggasztó. A szerző elemzi a válság okait és tüneteit, s ehhez felhasználja a Nemzetközi Bibliológiai Társaság felméréseit is. Az ok elsősorban a kormányzatok kivonulása a kultúra, s így az írás-

mesterségek finanszírozásából, a következmények: a terjesztési hálózat szétesése, a nyilvántartások szétzilálódása, a könyvtárak pénzügyi-gazdasági ellehetetlenülése stb. Mindezek olyan súlyos károkat okozhatnak, amelyek – ha a helyzet nem változik – jövátéhetetlenekké válhatnak.

Van-e orvosság ezek ellen a bajok ellen? Meg lehet-e akadályozni, hogy a teve orra – és a beduin mondás szerint végül az egész teve – bekerüljön a sátorba? Rózsa György igennel válaszol, s konkrét intézkedési terveket terjeszt elő.

A javaslatok egy része a könyvtárakra vonatkozik. A válság megoldásához elsősorban az autarchikus szemlélet megváltoztatását tartja szükségesnek, s úgynevezett konzorciumok létrehozását indítványozza. Ezek nagyjából azonos profilú intézményekből alakulnának, s az érdekek ésszerű összehangolásával azokat a feladatokat vállalnák el, amelyek ilyen együttműködéssel jobban, hatékonyabban, gazdaságosabban oldhatók meg.

A javaslatok második csoportja az „írásmesterségek” gazdasági-szervezeti rehabilitációját célozza. Ezek: a szétesett könyvterjesztés normalizálása olcsó klasszikus és minőségi szórakoztató irodalom nagy, százezres példányszámú kiadása révén; Társadalmi Olvasó Tanács létrehozása, amely javaslatokat tenne a kiadandó könyvekre; az írásmesterségek gazdasági alapra helyezése stb. Adminisztratív hatalmi intézkedésekkel nem lehet rehabilitálni az „írásmesterségeket”, de ilyenekre is szükség van – vonja le a következtetést.

Ezekkel a javaslatokkal valószínűleg a szakma képviselői közül nem mindenki ért egyet. A bajok orvoslására más megoldások is elképzelhetők. Ám mindenképpen, vitára ingerlő voltukban is, vagy éppen azért, a tanulmány a kérdések továbbgondolására ösztönöz.

Végső következtetés: Rózsa György könyve tanúvallomás – nem a haladás ellen, hanem az értékek megőrzése mellett.

M. Fülöp Géza